

VOLUME-3, ISSUE-6

“O’QITUVCHI VA O’QUVCHI MUNOSABATLARINI SHAKLLANTIRISH
YANGI INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI O’RNI VA AHAMIYATI”

Javlon Yo’ldoshev

Nukus DPI magistri

Annotatsiya: Mazkur maqolada o’qituvchi va o’quvchi o’rtasidagi munosabatlarda konfliktlarni yuzaga kelishi va uni korreksiyalash, muzokaralar nizolarni hal qilishning eng samarali usuli, konfliktli vaziyatlarni hal qilishning asosiy usullari, harakatni tashqi idrok etish va uning motivlarini soddalashtirilgan talqini, nizolarni hal qilish uchun o’yin usullari haqida to’liq bayon etilgan.

Kalit so’zlar: korreksiyalash, konflikt, konfliktli vaziyatlar, psixologiyada konflikt.

Ta’lim tizimida o’qituvchi va o’quvchi o’rtasida konfliktlarni yuzaga kelishi va uni korreksiyalash hozirgi kunda zaruriy chora tadbirlar hisoblanadi. O’qituvchi va o’quvchi ishtirok etadigan ziddiyatli vaziyatlarning aksariyati o’qish va maktabdagi xatti-harakatlar qoidalariga nisbatan ularning pozitsiyalarining nomuvofiqligi, ba’zan esa to’g’ridan-to’g’ri qarama-qarshilik bilan ifodalanadi. Intizomning yo’qligi, u yokibu o’quvchining o’qishiga beparvo munosabat, o’qituvchining murosasizligi o’tkir shaxslararo to’qnashuvlarning asosiy sabablari sanaladi. Ammo, ular tomonidan o’z pozitsiyalarini o’z vaqtida qayta ko’rib chiqish konfliktli vaziyatni hal qilishi va uning ochiq shaxslararo mojaroga aylanishining oldini olishi mumkin[3].

Sinfda yuzaga kelishi mumkin bo’lgan ziddiyatli vaziyatlarning xilma-xilligi va nizolarning o’zaro ta’siri o’qituvchidan konfliktni hal qilishning eng yaxshi usullarini topishni talab qiladi. Agar o’qituvchi o’zi ishtirok etgan muayyan shaxslararo to’qnashuvning sabablarini, vaziyatga olib kelgan motivlarini, maqsadlarini, mumkin bo’lgan natijalarini chuqur tahlil qilsagina, nizolarni samarali hal qilish mumkin. O’qituvchining bir vaqtning o’zida ob’ektiv bo’lish qobiliyati nafaqat uning professionalligi, balki o’quvchilarga bo’lgan qadriyatli munosabatining ko’rsatkichidir.

Muzokaralar nizolarni hal qilishning eng samarali usuli hisoblanadi. Muzokaralar ijobiy harakatlar uchun o’ziga xos doiraga ega, ammo ular har doim ham nizoni hal qilishning eng yaxshi usuli emas. Muzokaralarni cho’zish, resurslarni jamlash uchun vaqt topish, muzokaralar orqali buzg’unchi harakatlarni niqoblash, muzokaralarda raqibni dezinformatsiya qilish - bular muzokaralar jarayonining salbiy tomonlari hisoblanadi.

Mojaroni hal qilish yo’llari, ayniqsa u uzoqqa bormagan bo’lsa, hamma uchun ma’lum va ochiqdir. Keyinchalik qiyin vaziyatlarda o’qituvchilar murosaga murojaat qilishadi, bir-birlariga yon berishadi yoki o’zlari tahlil qilishadi, o’zlarini va harakatlarini tushunishga harakat qilishadi va faqat istisno hollarda majburlash va vaqtinchalik ajratishdan foydalanadilar. O’qituvchi nizolarni hal qilish texnologiyasiga ega bo’lmasa, nizo yaratishga haqli emas.(5).

Kuzatishlarimiz shundan dalolat beradiki: umumiy manfaatlarni izlash va oshirish va ularni keyinchalik erishilgan kelishuvni buzish istagini keltirib chiqarmaydigan tarzda birlashtirish qobiliyatidir. Konfliktli vaziyatlarni hal qilishning asosiy usullarini ko’rib chiqsak, ular ikki guruhga bo’linganligini aytishimiz mumkin:

-salbiy, shu jumladan kurashning barcha turlari, bir tomonning ikkinchisi ustidan g’alaba qozonish maqsadini ko’zlash;

VOLUME-3, ISSUE-6

-ijobiy, ulardan foydalanishda konflikt sub'ektlari o'rtasidagi munosabatlarning asosi saqlanib qoladi deb taxmin qilinadi - har xil turlari muzokaralar va konstruktiv raqobat. Salbiy va ijobiy usullarning farqi shartli bo'lib, ular ko'pincha bir-birini to'ldiradi. Konfliktli vaziyatni hal qilish yo'llarini tanlash konfliktidagi harakat strategiyasini belgilaydi. O'qituvchi mojarodan qochish, uni yumshatish, murosaga kelish, boshqa bironing pozitsiyasini majburlash yoki rad etish uchun taktikani tanlashi mumkin. Konfliktlarni boshqarishda ratsional-intuitiv yondashuvdan foydalanishning asosiy usuli har qanday konfliktli vaziyatni muammo yoki yechilishi kerak bo'lgan potentsial muammo sifatida ko'rishdir.

Keyinchalik potentsial strategik mojarolarni nazorat qilish uchun chora-tadbirlar arsenalidan foydalangan holda muammoni hal qilishning tegishli usuli tanlanadi. Pedagogik vaziyatni hal qilishning asosiy bo'g'ini uning psixologik tahlilidir. Biroq, psixologik tahlilni munosabatlardagi barcha muammolarni hal qilish deb hisoblamalik kerak. Uni amalga oshirish o'qituvchilarning xatolarini kamaytiradi, yuzaga keladigan vaziyatda o'quvchiga ta'sir qilish uchun darhol choralar ko'radi. Bunday tahlil faqat mustaqil yechimlarni ishlab chiqish uchun asos bo'ladi.

Nizoli vaziyatni psixologik tahlil qilishning asosiy maqsadi vaziyat bo'yicha psixologik jihatdan to'g'ri qaror qabul qilish uchun adekvat ma'lumotlar bazasini yaratishdir. O'qituvchining shoshqaloq munosabati, qoida tariqasida, talabning impulsiv javobini qo'zg'atadi, "og'zaki zarbalar" almashinuviga olib keladi va vaziyat ziddiyatli bo'ladi. Bunday tahlilning yana bir muhim maqsadi talabning xatti-harakatidan uning shaxsiyatiga va uning faoliyati, harakatlari va munosabatlarida namoyon bo'ladigan g'azabga e'tiborni qaratishdir. Tahlil o'qituvchiga o'quvchilarning xatti-harakatlarini baholashda sub'ektivlikdan qochishga yordam beradi.

Xulq-atvorni tahlil qilish ko'pincha o'qituvchining xatti-harakatlarini baholashda kam empatiyaga ega va shuning uchun o'qituvchilar hayratlanarli darajada bu talabalar tomonidan hatto kichik intizomiy buzilishlarni ham yaxshi bilishadi. Shuningdek, nizolarni hal qilishda quydagilarni tavsiya qilib o'tishimiz mumkin.

1. Introspektsiya usuli - inson o'zini boshqasining o'rniga qo'yadi, so'ngra o'z tasavvurida, uning fikricha, bu boshqasi bu vaziyatda boshdan kechirayotgan fikr va his-tuyg'ularini qayta ishlab chiqaradi.

2. Empatiya usuli boshqa shaxsning tajribasini tushunish texnikasiga asoslanadi. Agar u hissiy, intuitiv fikrlashga moyil bo'lsa, unda bu usul foydali bo'ladi. Usul yuqori natijalarga erishishga imkon berishini unutmaslik kerak.

3. Mantiqiy tahlil usuli aqlli, tafakkurga tayanadiganlar uchun mos keladi. O'zaro hamkorlik sherigini tushunish uchun.

Garchi nizolarni hal qilish ko'nikmalari barcha holatlarda to'liq hal qilishni kafolatlamasa ham, ular o'zi va boshqalar haqida bilimlarni oshirish uchun yangi imkoniyatlarni taqdim etishi mumkin. Pedagogik vaziyatlarni hal qilishda harakatlar ko'pincha o'quvchilarga nisbatan shaxsiy norozilik bilan belgilanadi. Keyin o'qituvchi o'quvchining vaziyatdan qanday chiqib ketishi, o'qituvchi bilan muloqotdan nimani o'rganishi, o'ziga va kattalarga bo'lgan munosabati qanday o'zgarishi haqida qayg'urmasdan, o'quvchi bilan qaramaqarshilikda g'olib chiqish istagini ko'rsatadi. O'qituvchi va o'quvchi uchun turli vaziyatlar boshqa odamlar va o'zini bilish maktabi bo'lishi mumkin. O'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlar rang-barang va mazmunli bo'ladi, agar o'qituvchi o'quvchilar, ularning yashash sharoitlari, maktabdan

VOLUME-3, ISSUE-6

tashqari faoliyati bilan qiziqsa, rolli o'yinlardan tashqariga chiqadi. Bu vaziyat yoki mojaroning tarbiyaviy ahamiyatini anglash imkonini beradi. Aks holda, munosabatlarning uzilishi mumkin.

O'quvchilarning harakatlarini baholagan o'qituvchilar har doim ham bunday baholashning o'quvchi uchun oqibatlar uchun javobgar bo'lmaydilar va bunday baholashlar o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi keyingi munosabatlarga qanday ta'sir qilishiga etarlicha e'tibor bermaydilar. Harakatni tashqi idrok etish va uning motivlarini soddalashtirilgan talqin qilish asosida o'qituvchi ko'pincha nafaqat harakatni, balki o'quvchining shaxsiyatini ham baholaydi, bu esa o'quvchilarning asosli noroziligi, ba'zan esa o'zini tutish istagini keltirib chiqaradi. o'qituvchi o'z umidlarini oqlashni yoqtiradi. O'smirlik davrida bu xatti-harakatlardagi ziddiyatga, modelga ko'r-ko'rona taqlid qilishga olib keladi, agar o'quvchi o'zini "o'ziga qarash" istagi bilan bezovta qilmasa, o'z harakatini o'zi baholaydi.

O'quvchi uchun har kuni maktabda o'zini tutish qoidalariga va darslar va tanaffuslarda o'qituvchilarning talablariga rioya qilish qiyin, shuning uchun umumiy tartibning kichik buzilishi tabiiydir: axir maktabdagi bolalarning hayoti faqat o'qish bilan cheklanmaydi, janjal, haqorat, kayfiyat o'zgarishi va boshqalar mumkin.

Bolaning xatti-harakatiga to'g'ri javob berib, o'qituvchi vaziyatni nazorat qiladi va tartibni tiklaydi. Harakatni baholashda shoshqaloqlik ko'pincha xatolarga olib keladi, o'qituvchining adolatsizligidan talabaning g'azabini keltirib chiqaradi, keyin esa pedagogik vaziyat ziddiyatga aylanadi[10]. Pedagogik faoliyatdagi qarama-qarshiliklar o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi munosabatlar tizimini uzoq vaqt davomida buzadi, o'qituvchining chuqur stress holatini boshdan kechirishiga, o'z ishidan noroziligiga olib keladi.

Xulosa sifatida shuni aytish joizki, konfliktidan qochish qobiliyati o'qituvchining pedagogik donoligining tarkibiy qismlaridan biridir. Mojaroning oldini olish, o'qituvchi nafaqat himoya qiladi, balki jamoaning tarbiyaviy kuchini yaratadi. Pedagogik vaziyat konflikt xarakteriga ega bo'lishi mumkin, agar o'qituvchi o'quvchining harakatini tahlil qilishda xatoga yo'l qo'ygan, asossiz xulosa chiqargan va sabablarni aniqlamagan bo'lsa. Shuni esda tutish kerakki, bir xil harakat butunlay boshqa sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin.

O'qituvchi vaziyat va haqiqiy sabablar to'g'risida yetarli ma'lumotga ega bo'lmagan holda, o'quvchilarning harakatlarini baholash orqali ularning xattiharakatlarini tuzatishi kerak. O'qituvchi har doim ham bolaning hayotining guvohi emas, u faqat harakat sabablarini taxmin qiladi, u bolalar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshi bilmaydi, shuning uchun xatti-harakatni baholashda xatolar bo'lishi mumkin va bu o'quvchilarning haqli ravishda noroziligiga sabab bo'ladi. O'zaro munosabatlardagi nizolar ko'pincha o'qituvchining vaziyatlarni bexosdan hal qilishi natijasida yuzaga keladi va, qoida tariqasida, uzoq muddatli xarakterga ega. O'zaro munosabatlardagi nizolar shaxsiy ma'noga ega bo'lib, o'quvchining o'qituvchiga uzoq muddatli dushmanligi yoki nafratini keltirib chiqaradi. O'qituvchi bilan uzoq vaqt davomida o'zaro munosabatlarni buzadi va kattalarning adolatsizligi va tushunmovchiligidan himoya qilish uchun shoshilinch ehtiyojni keltirib chiqaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

VOLUME-3, ISSUE-6

1. Alimqulov Y. R., Xolmo‘minova B.A. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda konflikt vaziyatlar nomoyon bo‘lishining psixologik asoslari. -T. “Yosh texnologiya ” nashryoti, 2015.
2. Andreyeva G.M. Ijtimoiy psixologiya. Oliy ta’lim muassasalari uchun darslik. G.M. Andreyeva. - 5-nashr, tuzatilgan. va qo‘shimcha – M.: Aspekt Matbuot, 2013 yil.
3. Azizxodjaeva N., Asadova E.S. Yoshlar va konfliktlar yechimi. Manual. –T., 2013.
4. To‘ychieva G.U. Yoshlar va konfliktlar: konfliktlar echimiga o‘rganish. –Toshkent, 2018.
5. G‘oziyev E. O‘quvchilarning muomala madaniyatini boshqarish. T.: O‘qituvchi, 1984. - 104 b.
6. Eshmurodov O “Sog‘lom ijtimoiy psixologik muxit-oila mustahkamligini ta’minlash omili sifatida” xalqaro konfrentsiya materialari JVXTXQTMOHM 2021.
7. Allambergenov, H. (2023). Innovative ways to teach the life and work of Rashod Nuri Guntekin in literary education. The Peerian Journal, 18, 25-29.
8. Kamolovich, A. H. (2018). Some Scientific Observations About Unnatural Symbols in the Folklore. ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies, 7(6), 73-79.